

Bárfai Imre:
Bevezető a Hegel-fordításokhoz

A jelen Különbség-szám tematikus részének összeállításánál az volt a szempontunk, hogy Hegel gondolkodásának minél teljesebb spektrumát mutassuk be a rendelkezésünkre álló limitált terjedelemben.

A hegeli rendszer ugyan eredetileg egy speciális problémából, a vallás társadalmi hatásának problémájából eredt, de csakhamar kiterjedt a filozófia minden területére, az ontológiától a politikafilozófiáig. A *Különbség* Hegel-száma ennek megfelelően két Hegel-fordítást tartalmaz: egy politikai témájú és egy vallásfilozófiai témájú írást. Hegel filozófiájának más oldalait tanulmányaink reprezentálják.

A politikafilozófiai témájú írást Hegel első Württemberg-írásának nevezzük a szakirodalomban. Az eredeti címe „{Arról}, hogy a magisztrátusokat a polgároknak kellene választaniuk”. Hegel első politikai témájú publikált írása egy svájci tartomány, a Waadtland állapotairól szóló szöveg lefordítása volt. (Jean Jacques Cart szövege.) Ez a szöveg már egy saját politikai írás. Az első Württemberg-írást 1817-ben egy második követte, ami jól mutatja, hogy Hegel érdeklődéssel figyelte szűkebb hazája politikai viszonyait azután is hogy messzebb került.

A szöveget a maga korában nem adták ki nyomtatásban. Karl Rosenkranz, Hegel tanítványa és első életrajzírója közölte először az első részét egy 1844-ben írt művében, majd ezt Rudolf Haym, 1857-es könyvében még két résszel egészítette ki. Mivel Hegel kézíratos hagyatékából számtalan dolog elveszett Rosenkranz és Haym (valamint a Hegel-tanítványok) kezén, ezért az egész szöveget nem ismerjük. Az 1798-as írás eredeti címe így hangzott: „Arról, hogy a magisztrátusokat a polgároknak kéne választaniuk. A württembergi néphez.” Hegel Walter Jaeschke állítása szerint ezt a címet kétszer is megváltoztatta.¹ Eszerint volt egy olyan verzió, hogy a „rendekeket a népnek kellene választania” Emellett gond van az alcímmel is: „Württemberg újabb benső állapotairól, különösen a magisztrátus-alkotmányról.” Rudolf Haym szerint ez úgy hangzott eredetileg, hogy a „magisztrátus alkotmány-megsértéséről.”

További problémákat jelent az, hogy a szöveg ajánlását (a württembergi néphez) egy idegen kéz áthúzta a kézíraton, és átírta: „Württemberg patriótáinak ajánlva”. De aztán valaki ezt is áthúzta. Ez a „kéz” valószínűleg Hegel egyik politikai kapcsolata lehetett, aki megpróbálta finomítani az ekkor még kiadásra szánt szöveget a politikai bonyodalmak elkerülése végett. A „népre” való hivatkozás az 1790-es években egyértelműen jakobinus hangulatot és gyanút keltett volna, míg a „pat-

1 W. Jaeschke: *Hegel-Handbuch*, Metzler Verlag, Stuttgart-Weimar, 2010. 82-85.

rióta” alatt hazafias érzelmű polgárokat lehetett érteni, akik távolról sem akarják felforgatni a fennálló viszonyokat.

Az írás háttere az, hogy 1796. szeptember 22-ére a württembergi herceg tartományi gyűlést hirdetett meg, 1770 óta először. A württembergi hercegek 1733-tól, Károly Sándor trónra kerülésétől II. Frigyes Jenőig, azaz 1795-ig katolikusok voltak és gyakran abszolutista politikát folytattak.² A tartományi gyűlést a tartományra kivetett francia hadisarc miatt hívta össze a herceg. Ahogy Hegel írása is mutatja, több forgott kockán, mintsem hogy a rendeknek többet kell-e fizetniük vagy sem, hiszen a herceg és a gyűlés egy egyre fokozódó hatalmi harcba kezdtek egymással. Hegel szövege amellett tesz hitet, hogy a rendeknek felül kell vizsgálniuk Württemberg elavult feudális állapotait, és lemondani az egymással szembeni jogtalanságokról, amelyek következtében a herceg a rendeket egymásnak is uszít-hatja. A modern általános választójog bevezetésének ötletét Hegel elutasítja, mert ez teljesen felforgatná az állapotokat. A reform-központú, óvatos modernizáció melletti és a hirtelen, radikális demokratizálás elleni kiállás Hegel politikai írásainak alapvető mozzanata maradt később is.

Az írás nem került nyomtatásra, mert a franciák a rastatti kongresszuson és a campo formioi békében a Rajna bal partjáért cserébe elárulták a forradalom kiterjesztésének ügyét és egy esetleges német felkelést.

A másik Hegel-szöveg, amely szintén első ízben jelenik meg magyarul, témája és sorsa teljesen más.³

Hermann Friedrich Wilhelm Hinrichs (1794-1861) Hegel-tanítványa és levelezőpartnere volt. Műve „Die Religion im inneren Verhältnisse zur Wissenschaft” (A vallás a tudománnyal való bensőbb viszonyában) címmel jelent meg Heidelbergben, 1822-ben. Hinrichs többször is (pontosan négyszer) megkérte Hegelt, hogy írjon előszót készülöben lévő munkájához. Hegel 1821. április 21-én küldte el neki a kért előszót. Ez az előszó a berlini korszak jellegzetes kontextusába tartozik: Hegel ekkor kezd heves vitába F. D. E. Schleiermacherrel. Két műre gondolhatott a Hinrichs-előszóban kifejtett Schleiermacher-kritikájában: a *Beszédek a vallásról* (1799) a másik az éppen akkor kiadott *Hittan* (1821-22).

1821-ben tart Hegel először vallásfilozófiai témában előadást, és a vallásfilozófia maga is meglehetősen új diszciplínának számított még a korban.⁴

2 Ld.: Laurence Dickey: *Hegel. Religion, Economics, and the Politics of Spirit*, 1770-1807, Cambridge University Press, 1987. 113-123.

3 A szöveg ismertetése nagyrészt a Hegel-Handbuch alapján történik. (Jaeschke, id. mű 279-282.)

4 A vallásfilozófia fogalmának meggyökerezéséről a korabeli filozófiában és Hegelnél, lásd Jaeschke előszavát Hegel vallásfilozófiai előadásaihoz. (in: *Vorlesungen über die philosophie*

Hegel a Hinrichs-előszóban idézi Hinrichs hozzá írott levelét.

„Mert számomra fiatalkoromtól fogva a vallás (nem az ájtatoskodás) mindig a legmagasabb és a legszentebb volt, és azon egyszerű okból tartottam igaznak, mivel az emberi nem szelleme ebben a vonatkozásban nem tévedhet. A tudomány azonban elvette az megjelenítő elemet, amelyen át az igazságot szemlélni megszoktam...”

Ezeknél a részeknél, és a levél még egy további helyén Hegel megváltoztatta Hinrichs levelét, mert az eredeti levél szerint nem a „tudomány” általában, hanem az „Ön {azaz Hegel} tudománya” vette el Hinrichs eredeti vallásosságát, és a filozófia helyett a hegeli filozófiában kellett megtalálnia vallás és filozófiai igazi békéjét. Ez a rosszindulatúbb olvasók számára (akikből nem volt hiány) azt jelentethette, hogy Hegel filozófiája elveszi a tanítványok/olvasók kedvét a vallástól. Hegel ezért jó érzékkel megváltoztatta, de egyúttal meg is hamisította Hinrichs hozzá írott levelét. Az előrelátás helyesnek bizonyult, mert később a baloldali hegelianusok ateizmusukat gyakran kötötték Hegelhez. (Így pl. Bruno Bauer.) Hegel tájékoztatta Hinrichset a változtatásairól, és kijelentette, hogy nem áll szándékában visszavonni ezeket. Az előszó hevesen támadja Schleiermachert, és a hozzá hasonlóan a vallást objektív tartalmától és rendszerétől megfosztó romantikus vallásfelfogást, amely válaszként született a felvilágosodás történeti-tudományos kritikájára. Többek között Hegel kijelenti, hogy schleiermacheri értelemben a „kutya a legjobb keresztény” mert ő érzi leginkább a függőséget a gazdájától, miként az univerzumtól való függőség Schleiermacher szerint a vallási érzés lényege. Emellett a vallás az érzésen alapszik, és nem lehetséges tudás a vallás témakörében. Hegel az ilyen vélekedésekre általában a lehető leghevesebben reagált, mint hogy ezek számára a vallásnak mint kultúrformának az aláásását jelentették.⁵ Egy tartalmatlanná vált vallás teljesen önkényessé silányul, és értékközvetítő-nevelő szerepe megszűnik: ez Hegel számára elfogadhatatlan volt. Egy másik dimenziója is lehetett az éles, már bántó kritikái fellépésnek: 1817-ben III. Frigyes Vilmos porosz király parancsára protestáns egyházi unió jött létre a német református és evangélikus felekezetek között. Hegel úgy vélte, hogy a teológiában vezető szerepet betöltő Schleiermacher nézetei az uniók egyház hivatalos dogmájává avanzálhatnak majd. Ezért is próbálta hevesen támadni azt a felfogást, amely nézete szerint aláásza, és teljes mértékben szubjektivizálja a vallásosságot.⁶

der Religion, hrsg. von Walter Jaeschke, Teil 1, Felix Meiner Verlag, Hamburg, 1993. 11-47.)

5 Ennek és az általános hegeli vallásproblémának a bővebb, korszerű kifejtése megtalálható Hoffmann-nál. in: T. S. Hoffmann: *Georg Wilhelm Friedrich Hegel: Ein Propädeutik*. Marix Verlag, Wiesbaden 2004. 454-472

6 A bővebb problémátörténethez lásd: Jaeschke id. mű: 525-528.

Az előszót Goethe is tanulmányozta, Schleiermacher azonban nem méltatta válaszra, mivel úgy találta, hogy Hegel kutya-hasonlata övön aluli ütés, és az „ilyenek felett hallgatással kell átsiklani.”⁷

Bártfai Imre

⁷ Ld.: *Hegel in Berichen seiner Zeitgenossen*, hrsg. von Günther Nicolin, Akademie Verlag, Berlin 1971. 242-243.